

Ks. Stanisław Dziekoński
ORCID: 0000-0002-5243-2628
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Wychowanie w świetle dokumentów Soboru Watykańskiego II

Education in Light of the Documents
of the Second Vatican Council

ABSTRACT

Over the centuries, the Church has carried out its educational mission in various ways and in cooperation with many different communities. It has devoted much attention to the practice and theory of education, which, on the one hand, it has built on the values of the Gospel and the dogmatic foundations of Christian education, and on the other hand, the changing realities of society and culture. In the educational thought of the Church, one can clearly see an evolution in the very definition of education, its goals and proposed methods and means, and the understanding of the subjects and contexts of education. In this article, an attempt will be made to present education as articulated in the teachings of the Second Vatican Council. The renewed concept of education developed at the Second Vatican Council, based on pedagogical personalism anchored in Christian anthropology, is the starting point for a pedagogical reflection of the Church after the Second Vatican Council.

KEYWORDS

Second Vatican Council,
education, personalistic
pedagogy, integral
human development

SŁOWA KLUCZOWE

Sobór Watykański II,
wychowanie,
pedagogika
personalistyczna,
integralny rozwój
człowieka

SPI Vol. 28, 2025/2
e-ISSN 2450-5366

DOI: 10.12775/SPI.2025.2.001
Nadesłano: 20.05.2025
Zaakceptowano: 08.06.2025

ABSTRAKT

Na przestrzeni wieków Kościół realizował swoje wychowawcze posłannictwo na różne sposoby i we współpracy z wieloma środowiskami. Wiele uwagi poświęcał praktyce i teorii wychowania, którą z jednej strony budował na wartościach ewangelicznych i podstawach dogmatycznych chrześcijańskiego wychowania, z drugiej zaś uwzględniał zmieniającą się rzeczywistość w obszarze życia społecznego i kultury. W myśli wychowawczej Kościoła dostrzega się wyraźnie ewolucję w samym definiowaniu wychowania, stawianych celach, proponowanych metodach i środkach, w nauce o podmiotach i środowiskach wychowania. W niniejszym artykule zostanie podjęta próba uchwycenia i prezentacji wychowania w nauczaniu Soboru Watykańskiego II. Wypracowana na Soborze Watykańskim II odnowiona koncepcja wychowania, oparta na personalizmie pedagogicznym zakotwiczonym w chrześcijańskiej antropologii, stała się punktem wyjścia w refleksji pedagogicznej Kościoła po Soborze Watykańskim II.

Wprowadzenie

Wychowanie jest jednym z najważniejszych zadań Kościoła. Opinia ta znajduje swoje potwierdzenie między innymi w analizie tekstów biblijnych, jak też nauczaniu papieży i dokumentach Kościoła. Na przestrzeni wieków Kościół realizował swoje wychowawcze posłannictwo na różne sposoby i we współpracy z wieloma środowiskami (Dziekoński 2013: 11). Wiele uwagi poświęcał praktyce i teorii wychowania, którą z jednej strony budował na wartościach ewangelicznych i podstawach dogmatycznych chrześcijańskiego wychowania, z drugiej zaś uwzględniał zmieniającą się rzeczywistość, zwłaszcza w obszarze życia społecznego i kultury. W myśli wychowawczej Kościoła dostrzega się wyraźnie ewolucję w samym definiowaniu wychowania, stawianych celach, proponowanych metodach i środkach, w nauce o podmiotach i środowiskach wychowania (Dziekoński 2004: 190–191). W niniejszej wypowiedzi zostanie podjęta próba uchwycenia i prezentacji wychowania w nauczaniu Soboru Watykańskiego II. Aby oddać ducha i atmosferę tamtego czasu w publikacji, będą wykorzystane również opracowania, które chronologicznie są wpisane w tamtą epokę.

Dlaczego Vaticanum II?

Sobór Watykański II był jednym z najbardziej znaczących wydarzeń w historii Kościoła. Opinia ta znajduje swoje uzasadnienie w świetle wielu faktów. Już sama ranga soboru nadaje jego wypowiedziom wyjątkowy charakter i znaczenie. Sobory powszechne są bowiem najbardziej uroczystą formą sprawowania najwyższej władzy w Kościele przez Kolegium biskupów pod przewodnictwem papieża. W sprawach wiary i moralności nauka soborów jest uważana za nieomylną i ostateczną. Zwołany w 1962 roku przez Jana XIII i zakończony w roku 1965 przez Pawła VI Sobór Watykański II określił stanowiska i zadania Kościoła powszechnego względem współczesności i rozpoczął nowy okres w historii Kościoła, także w nauce o wychowaniu (Lemonnier 1981: 437). Podjęte uchwały i wydane przez Ojców Soboru dokumenty stały się podstawą odnowy soborowej realizowanej przez kolejnych papieży: Pawła VI, Jana Pawła II, Benedykta VI i papieża Franciszka, co najwyraźniej można dostrzec w ich nauczaniu (Chafas i in. 2021: 150).

Korpus doktryny soborowej tworzy 16 dokumentów, będących wynikiem prac soborowych i zasad inspirujących odnowę Kościoła skupionych wokół hasła *aggiornamento* (Lemonnier 1981: 441). Wśród ogłoszonych dokumentów znalazły się cztery konstytucje¹ dziewięć dekretów² i trzy deklaracje³ (Wojtyła 1968: 9–10). Dla całej odnowionej nauki Soboru Watykańskiego II podstawę stanowią Konstytucja dogmatyczna o Kościele i Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym. Pierwszy z wymienionych dokumentów formułuje naukę w płaszczyźnie doktrynalnej i wszystkie inne wypowiedzi, które składają się na całokształt wewnętrznej odnowy Kościoła, układają się wokół niej. Praktycznym rozwinięciem nauki

1 Konstytucja o liturgii świętej, Konstytucja dogmatyczna o Kościele, Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym.

2 Dekret o środkach społecznego przekazywania myśli, Dekret o ekumenizmie, Dekret o Kościołach Wschodnich katolickich, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele, Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego, Dekret o formacji kapłańskiej, Dekret o apostołstwie świeckich, Dekret o działalności misyjnej Kościoła, Dekret o posłudze i życiu kapłanów.

3 Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim, Deklaracja o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich, Deklaracja o wolności religijnej.

Konstytucji dogmatycznej o Kościele są treści zawarte w Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym. Dokument ten prezentuje zadania Kościoła w aspekcie *ad extra* – na zewnątrz, które wypływają z pogłębionej samorefleksji Kościoła nad jego istotą i posłannictwem. Warto w tym miejscu podkreślić, że wszystkie dokumenty soborowe zmierzają do przebudowania mentalności i życia chrześcijańskiego, a zatem są przeniknięte potencjałem wychowawczym. Jest on obecny w odnowionej koncepcji teologicznej Objawienia i wiary, ewangelizacji czy eklezjologii, ale też w nowych perspektywach antropologicznych i kulturowych otwartych na relacje z nowoczesną kulturą, z niekatolikami, z religiami niechrześcijańskimi, a nawet z niewierzącymi. W wyjątkowy sposób nauka Soboru, dotycząca problematyki wychowania, akcentuje konieczność dostosowania się do potrzeb współczesności oraz uwzględnienia postępu naukowego (Dziekoński 2004: 105–106).

W kontekście wychowania dokumentem soborowym wymagającym szczególnego zauważenia jest Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim, ponieważ bezpośrednio porusza tematykę wychowania. Choć pełne odczytanie Deklaracji wymaga uwzględnienia całej nauki Vaticanum II, to jednak dokument ten prezentuje odnowioną koncepcję wychowania chrześcijańskiego, stając się inspiracją między innymi dla szerokiej i pogłębionej refleksji nad wychowaniem.

Warto podkreślić, że nauczanie Soboru Watykańskiego II jest kluczowe dla zrozumienia teorii i praktyki wychowania katolickiego oraz – szerzej rzecz ujmując – dla chrześcijańskiego wychowania nie tylko w ostatnich dziesięcioleciach, ale także współcześnie. Analiza dokumentów Vaticanum II pozwala na odtworzenie koncepcji wychowania, w której wyraźnie są obecne elementy religijne. Z wypowiedzi soborowych przebija nowe spojrzenie na wychowanie, między innymi w zakresie definicji wychowania, określenia celów, zadań, środków i środowisk odpowiedzialnych za wychowanie. Spośród 21 soborów powszechnych Sobór Watykański II był pierwszym, który tak wieloaspektowo podszedł do wychowania, zauważając i doceniając wartości innych tradycji i doświadczeń pedagogicznych. Najważniejszym kryterium oceny jakości tego dorobku i jego przydatności w soborowej refleksji nad wychowaniem jest godność i prawo dziecka do wychowania.

Godność i prawo do wychowania u podstaw wszechstronnego rozwoju dziecka

Godność człowieka jest jedną z podstawowych wartości wpisanych w ludzką naturę. Jej wartość w kontekście wychowania podkreślił między innymi wybitny pedagog włoski Piero Viotto, wyjaśniając, że dzięki godności człowiek jest wartością samą w sobie i nie może być nigdy traktowany jako „środek” (Viotto 1966: 231). Pomimo tego, że o godności słyszymy dzisiaj bardzo często, także w kontekście prawa stanowionego w Polsce, Europie i na świecie, jej rozumienie jest różne zarówno w nauce – w literaturze prawniczej, socjologicznej, psychologicznej i pedagogicznej, jak i w codziennym życiu – mowie potocznej, argumentacji społecznej, ideologicznej i politycznej. W wielu przypadkach pojęcie to jest przywoływane i wykorzystywane w sposób nieuprawniony oraz bez uwzględniania jego antropologicznych źródeł (Chałas 2019: 204).

Niezależnie od przyjętego światopoglądu czy interpretacji godność jawi się jako wartość, która wyróżnia człowieka spośród innych stworzeń, podkreśla jego wielkość i niepowtarzalność. Ojcowie Soboru Watykańskiego II patrzą na godność człowieka przede wszystkim z perspektywy biblijnej. Sięgają do ujęć, których źródła tkwią w najstarszej historii dotyczącej człowieka i świata, spisanej przez autorów natchnionych przez Boga i adresowanej do każdego człowieka. Biblijna perspektywa wiąże godność z najwyższym Boskim autorytetem i ludzką naturą. W przedstawionych w Księdze Rodzaju opisach stworzenia (Rdz 1,26–28; 2,5–7) jedynie w odniesieniu do człowieka zostało zastosowane określenie „obraz Boży” (łac. *imago Dei*). W świetle ujęć biblijnych Bóg stwarzając człowieka daje mu coś z siebie, a więc powołuje do istnienia inaczej niż inne byty. Tylko człowiek jest dla Boga „kims”. Jest powołany do współpracy z Bogiem, do kierowania swoim losem i do odpowiedzialności za swe czyny, do udziału w Bożych rządach nad światem. Odniesiona do człowieka idea obrazu Boga, która nadaje osobie ludzkiej prawie sakralną godność, powraca w księgach mądrościowych. Księga Mądrości wprost nawiązuje do Księgi Rodzaju, kiedy mówi, że „do nieśmiertelności Bóg stworzył człowieka – uczynił go obrazem swej własnej wieczności” (Mdr 2,23). Jeszcze więcej powiązań odnajdujemy w Księdze Syracha, która wręcz powtarza zasadnicze idee opisane w Genesis,

pierwszej księdze Biblii: Bóg stworzył człowieka na swój obraz, przekazał ludziom moc podobną do swojej, pozwalającą panować na stworzeniach i światem, dał im wolną wolę i rozum, przekazał wiedzę o dobru i złu i umożliwił poznanie wielkości swoich dzieł, prawo do życia dał im w dziedzictwo, objawił im swoje prawa i zawarł z nimi wieczne przymierze (por. Syr 17,1–12). Prawdę o wielkości człowieka jeszcze bardziej pogłębiło objawienie przez Jezusa Chrystusa nadprzyrodzonego dziecięctwa człowieka oraz ojcostwa Bożego. Wyrażenie „obraz Boży” zostało dopełnione w Jezusie Chrystusie określeniem „Syn Boży”, co gruntownie zmieniło stosunek do Boga. Syn Boży stał się jednym z nas, przyjął ludzkie ciało i upodobił się do nas we wszystkim oprócz grzechu. Opis życia Syna Bożego w ludzkim ciele, Jego śmierci i zmartwychwstania, stanowi najwyższe potwierdzenie godności ludzkiego bytu osobowego, ze względu na szczególną więź człowieka z Bogiem (Stępień 2016: 378).

Godność stanowiąca szczególną wartość może być więc rozpatrywana w dwóch perspektywach: nadprzyrodzonej i naturalnej. Łączą się one ze sobą i warunkują, przy czym odpowiednio wyróżnia się godność osobową – daną oraz godność osobowościową – zadaną (Chałas 2019: 204). Stąd też można mówić o godności jako darze i zadaniu. Zrozumienie wielkości swego bytu i istnienia, wartości jednego, jedyne i niepowtarzalne życia, domaga się zerwania z egoizmem i zgłębienia pełnej prawdy o człowieku, włącznie z próbą zmierzenia się z poza doczesnością (Dziekoński 2021: 514).

Niepowtarzalny i nienaruszalny charakter godności czyni z niej podstawowy punkt odniesienia w relacjach międzyludzkich, także w pracy pedagogicznej. Wzmacniane empatią otwarcie na ucznia pozwala łatwiej dostrzec w nim człowieka, który jest wartością samą w sobie, ale też domaga się zrozumienia i pomocy w integralnym i pełnym rozwoju. Godność ucznia staje się najwyższym dobrem i racją dla respektowania przysługujących mu praw i poszanowania wartości (Dziekoński 2021: 513). Wyznacza hierarchię praw, ze wskazaniem, które z nich mają charakter niezbywalny (Starnawski 2011: 16–17). Wśród nich, zgodnie ze stanowiskiem wyrażonym w Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim, znajduje się naturalne prawo do wychowania. W historii myśli pedagogicznej Kościoła było to pierwsze stwierdzenie tzw. biernego prawa do wychowania,

jakie posiada każdy człowiek, niezależnie od wieku i pochodzenia⁴. Niezbywalność i nienaruszalność tego prawa opiera na prawdzie, że każdy byt ludzki jest osobą, to znaczy naturą wyposażoną w rozum i wolną wolę. Osoba ta jest podmiotem praw, jakie wypływają bezpośrednio z samej jej natury. Prawa te, do których zaliczyć należy między innymi: prawo do godnego życia, prawo do oddawania czci Bogu, prawo do wolnego wyboru państwa, prawo do założenia rodziny, prawo do wolnego wyboru stanu, są uniwersalne, nienaruszalne i niezbywalne. Wśród tych praw jest naturalne prawo do wychowania (Sinistrero 1970: 173–174). Przysługujące człowiekowi z samej natury prawo do wychowania zostało natomiast określone zgodnie z Deklaracją Praw Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych z 1959 roku (Kunowski 1968: 415). Stanowisko to dobrze koresponduje także z innymi aktami prawnymi o charakterze międzynarodowym. Do nich należą Genewska Deklaracja Praw Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ligii Narodów (1924), domagająca się praw dla dzieci i pracy na rzecz powszechnego ich uznania, Konwencja o Prawach Dziecka uchwalona w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych (1989), Europejska Konwencja o wykonywaniu praw dzieci, zainicjowana przez Radę Europy, która nabrała mocy w roku 2000. W tym kontekście lepiej widać, jak Sobór Watykański II wpisał się w obronę i promocję praw przysługujących dziecku, w tym prawa do wychowania. W odróżnieniu od wielu przedsoborowych wypowiedzi papieży Ojcowie Vaticanum II refleksję o wychowaniu koncentrują najpierw na samej egzystencji człowieka, a dane naturalne stanowią podstawę między innymi do kreślenia ideału i celów wychowania (Dziekoński 2004: 99).

Elementy charakterystyczne dla soborowej koncepcji wychowania

Refleksja Soboru Watykańskiego II jest bogatym źródłem informacji pozwalających zrozumieć istotę wychowania, określić jego cele,

4 Do tej pory Kościół akcentował jedynie czynne prawa do wychowywania innych, jakie posiadają rodzice, państwo i Kościół. W sposób wyjątkowy widać to w najbardziej reprezentatywnym przedsoborowym dokumencie Kościoła o wychowaniu – w encyklice Piusa XI *Divini illius magistri*.

metody i środki, jak też poznać rolę, jaką w wychowaniu pełni wychowawca i wychowanek. Wiele uwagi w nauczaniu soborowym poświęcono środowiskom wychowania, ich kompetencjom i współpracy. Są to istotne elementy, które składają się na soborową wizję czy nawet koncepcję wychowania. Próba określenia wychowania prowadzi do treści prezentowanych w Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim. W świetle tego dokumentu wychowanie jest przede wszystkim pomocą niesioną dzieciom i młodzieży w harmonijnym i pełnym rozwoju osoby ludzkiej z wykorzystaniem osiągnięć nauk psychologicznych, pedagogicznych i dydaktycznych. W tak postrzeganym wychowaniu zostaje dowartościowany wychowanek jako podmiot. Podkreśla się znaczenie jego:

- aktywności w wychowaniu;
- odpowiedzialności za kształtowanie własnego życia;
- czynnego włączania się różne zespoły ludzkiej społeczności;
- zaangażowania w ocenę wartości moralnych wedle prawidłowo ukształtowanego sumienia i ich przyjęcia przez osobisty wybór;
- gorliwości w coraz doskonalszym poznawaniu Boga.

Wychowanie nastawione na pełny rozwój osoby ludzkiej należy się każdemu człowiekowi, a w przypadku chrześcijan ma dodatkowo wprowadzać ich stopniowo w tajemnicę zbawienia, aby stawali się coraz bardziej świadomi otrzymanego daru wiary. W specyfikę wychowania chrześcijańskiego wpisują się również środki wspomagające ochrzczonego w osiąganiu pełnej dojrzałości wiary, do których należy modlitwa, zwłaszcza liturgiczna, oraz sakramenty będące źródłem łaski nadprzyrodzonej. Wymiar społeczny wychowania chrześcijańskiego jest natomiast ukierunkowany na budzenie odpowiedzialności za rozwój Kościoła i chrześcijańską przemianę świata (Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim, nr 1–2).

Wobec powyższych ustaleń łatwo zauważyć, że Ojcowie Soboru Watykańskiego II patrzą na wychowanie z dwóch perspektyw: naturalnej i chrześcijańskiej. Wychowanie chrześcijańskie, które można określić nadnaturalnym, stanowi uzupełnienie i udoskonalenie naturalnego rozwoju osoby ludzkiej. W ten sposób nauczanie Soboru Watykańskiego II wiąże wychowanie religijne właściwe ochrzczonego z wychowaniem w ogólności. W tych dwóch perspektywach elementem wspólnym jest stopniowe wprowadzanie wychowanka

do samowychowania. Chodzi przede wszystkim o udzielanie wychowankowi pomocy zmierzającej do wyzwolenia w nim naturalnych potencji rozwojowych i zaszczepienia wartości humanistyczno-religijnych przy równoczesnym kształtowaniu sumienia. Pierwszym „realizatorem” wychowania jest sam wychowanek. W prezentowanym stanowisku został zatem zarzucony tak charakterystyczny jeszcze dla przedsoborowego wychowania i odnajdywany w tradycyjnym modelu wychowania heteronomizm, podkreślający w wychowaniu przede wszystkim wpływ wychowawcy. Soborowe określenie wychowania nie jest też oparte na teorii autonomizmu, który lansował całkowicie spontaniczny rozwój psychofizyczny wychowanka i znalazł swoich zwolenników wśród tzw. nurtu „nowego wychowania”. W nauczaniu Soboru Watykańskiego II wyraźnie jest zauważalna rezygnacja z jednostronnego i wycinkowego spojrzenia na wychowanie na rzecz uniwersalizmu, który nie sprowadza wychowania do jednego tylko z wymienionych czynników, ale patrzy na nie jako na całość składającą się z wielości. W takim ujęciu uwidacznia się jednocześnie indywidualizm i uspołecznienie. Indywidualizm dąży do obudzenia w wychowanku jego aktywności, świadomości i wolności. Uspołecznienie zaś polega na oddziaływaniu na wychowanka w kierunku dobra wspólnego, współżycia z innymi i pokoju. W pewnym sensie następuje synteza pedagogiki subiektywnej, promującej indywidualizm w wychowaniu, z pedagogiką obiektywną, wskazującą na istnienie obiektywnych wartości zawartych w dobrach kultury bądź też w normach społecznych. Połączenie zaś elementów indywidualizmu z uspołecznieniem lub subiektywizmu pedagogicznego z obiektywizmem ma miejsce w personalizmie pedagogicznym (Dziekoński 2004: 48–52).

Źródła soborowej nauki o wychowaniu

W soborowej koncepcji wychowania na pierwsze miejsce wysuwa się norma personalistyczna, która nadaje wychowaniu charakteru prawdziwie ludzkiego, dowartościowując antropologiczny wymiar wychowania. Zauważony został wysiłek samodoskonalenia się wychowanka poprzez przyjmowanie prawdy, wartości i obiektywnych praw, które mogą się stać prawami subiektywnymi, jeśli będą przyjmowane w sposób czynny i świadomy (Viotto 1966: 229–230).

Vaticanum II mówiąc o wychowaniu pozytywnie odnosi się do całości kształtu osiągnięć pedagogicznych, które zyskały aprobatę w dorobku ogólnoludzkim. Podczas gdy jeszcze w przedsoborowym nauczaniu wychowanie było ujmowane w relacji wychowawca – wychowanek, w koncepcji prezentowanej w Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim, uzupełnionej treściami pozostałych dokumentów soborowych, wychowanie przebiega po linii wychowanek – środowisko – wychowawca (Majewski 1980: 40).

Refleksja o wychowaniu wpisuje się zatem w ducha Soboru Watykańskiego II. Ojcowie soborowi posługiwali się personalistycznym językiem przekazu treści. Unikali polemiki z systemami filozoficznymi i politycznymi oddającymi wychowanie w ręce państwa i podporządkowanych mu instytucji. Kościół skupił się na swej istocie, a równocześnie otworzył się na zewnątrz, na dialog ze światem (Dziekoński 2006: 94).

Pełne wydobycie normy personalistycznej i oparcie na niej wychowania można też wiązać z powrotem Soboru Watykańskiego II do źródeł biblijnych i patrystycznych. Biblia odkrywa personalistyczny rys Boga, prezentowany w całej pełni w księgach Nowego Testamentu, które ukazują Jezusa Chrystusa jako Syna Bożego, osobowego Boga, przychodzącego do ludzi, aby objawić życie miłości trzech osób Boskich w Trójcy Świętej. W Ewangeliach uwypuklony został głęboki szacunek Jezusa Chrystusa do człowieka, jego wartości wewnętrznych, pomimo całego napięcia, jakie niesie życie moralne, które domaga się wewnętrznej walki i wysiłku duchowego dla osiągnięcia zbawienia (Kowalczyk 1980: 27–28).

Antropologia biblijna stała się istotnym punktem wyjścia w refleksji nad człowiekiem podejmowanej na przestrzeni wieków przez myślicieli chrześcijańskich, w tym przez św. Augustyna i św. Tomasa (Filipiak, Rumiński 1977: 76). Dla chrześcijańskiej antropologii duże zasługi położył św. Franciszek z Asyżu, który w miejsce spekulacji filozoficznej i jurydycznego formalizmu wskazywał na miłość jako naczelną prawo ludzkiej egzystencji. W ujęciu św. Franciszka człowiek zmierza ku Bogu poprzez miłość do ziemi i ludzkiego życia (Kowalczyk 1980: 30–31).

Prezentowana w ujęciach soborowych pedagogika personalistyczna odwołuje się do dwóch podstawowych kierunków myślowych: neotomizmu oraz spirytualizmu. Pierwszy z nich przekłada na

język pedagogiczny realizm klasyczno-chrześcijański, filozofię bytu Arystotelesa i św. Tomasza. Drugi z wymienionych kierunków prezentuje się w różnych odmianach, przy czym ich cechą wspólną jest inspiracja personalistyczna. Przechodzą one od spirytualizmu chrześcijańskiego, który odnawia tradycję platońsko-augustyńską, ku egzystencjalizmowi humanistycznemu, od spirytualizmu moralistycznego bazującego na filozofii Kanta ku „filozofii wartości”. Na przełomie XIX i XX wieku personalizm pedagogiczny jest rozwijany między innymi przez Sergiusza Hessena oraz wybitnego filozofa i teologa Jacques’a Maritaina, który odegrał wyjątkowo ważną rolę w kształtowaniu soborowej myśli o wychowaniu (Viotto 1966: 234–235).

Wnioski

Sobór Watykański II był nie tylko ważnym wydarzeniem w życiu Kościoła, ale też wniósł nowe spojrzenie na wychowanie, zarówno gdy chodzi o teorię, jak i praktykę. Inspiracje do znaczących zmian w postrzeganiu wychowania przyszły zarówno ze strony pedagogiki i nauk z nią współpracujących, jak też dzięki refleksji nad posłannictwem Kościoła w wymiarach *ad intra* oraz *ad extra*. Uwzględnienie tej perspektywy jest bardzo ważne, by zrozumieć skalę tych zmian i ich źródła. Wypracowana na Soborze Watykańskim II odnowiona koncepcja wychowania, oparta na personalizmie pedagogicznym zakotwiczonym w chrześcijańskiej antropologii, stała się punktem wyjścia w refleksji pedagogicznej Kościoła po Soborze Watykańskim II. Wiele cennych rozwiązań, jakie znalazły się między innymi w późniejszych dokumentach katechetycznych, jest tego jednoznacznym dowodem. Nauczanie Soboru Watykańskiego II jest jednym wielkim zaproszeniem do tego, by budować wychowanie zapewniające wychowankowi wszechstronny rozwój oparty na poszanowaniu godności człowieka.

Bibliografia

Pismo Święte i dokumenty Kościoła

- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia*, Pallottinum, Poznań 2003.
- Sobór Watykański II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, wyd. 3, Pallottinum, Poznań 1968.

Literatura przedmiotu i opracowania

- Chałas K. (2019). *Godność człowieka źródłem rozszerzającego się horyzontu aksjologicznego*, [w:] M. Czarnecka, S. Dziekoński, A. Gralczyk, J. Michalski (red.), *Wartość – Człowiek – Wychowanie. Aksjologia w europejskich systemach edukacyjnych*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, s. 203–220.
- Chałas K., Dziekoński S., Starnawski W. (2021). *Dydaktyka akademicka w uniwersytecie katolickim*, t. 2: *Prawda w kształceniu przyszłych nauczycieli*, Kraków: Wydawnictwo „Scriptum”.
- Dziekoński S. (2004). *Rozwój wychowawczej myśli Kościoła na przestrzeni ostatnich wieków*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Dziekoński S. (2013). *Wychowanie we współczesnej szkole katolickiej*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Dziekoński S. (2021). *Godność osoby ludzkiej w teorii i praktyce wychowania w ujęciu Prymasa Stefana Wyszyńskiego*, [w:] R. Czekalski (red.), *Kardynał Stefan Wyszyński. Droga życia i posługi pasterskiej*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, s. 511–520.
- Filipiak M., Rumiński S. (1977). *Biblijno-teologiczne ujęcie problematyki antropologicznej*, [w:] A. Hartliński, B. Walczak (red.), *Chrześcijańska wizja człowieka*, Poznań: Księgarnia św. Wojciecha, s. 65–111.
- Kowalczyk S. (1980). *Podstawy światopoglądu chrześcijańskiego*, Warszawa: Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych.
- Kunowski S. (1968). *Podstawowe zasady wychowania w Deklaracji*, „Ateneum Kapłańskie”, t. 60, nr 359, s. 414–424.
- Lemonnier M. (1981). *Storia della Chiesa*, Vicenza: Istituto San Gaetano.
- Majewski M. (1980). *Ewolucja odnowy wychowania religijnego*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, t. 27, nr 6, s. 31–41.
- Sinistrero V. (1970). *Il Vaticano II e l'educazione*, Torino-Leuman: Elle Di Ci.
- Starnawski W. (2011). *Bycie osobą. Podstawy moralności i wychowania*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

- Stępień K. (2016). *Godność osobowa*, [w:] K. Chałas, A. Maj (red.), *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*, Radom: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne Polwen, s. 377–378.
- Viotto P. (1966). *Pedagogia generale*, wyd. 5, Torino: Marietti.
- Wojtyła K. (1968). *Wstęp ogólny*, [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, wyd. 3, Poznań: Pallottinum, s. 9–23.

ADRES DO KORESPONDENCJI:

Ks. prof. dr hab. Stanisław Dziekoński
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
Instytut Pedagogiki
E-mail: s.dziekonski@uksw.edu.pl